

ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНІ ПРИЧИНИ КОНФЛІКТУ МІЖ МАГІСТРАТОМ ТА УКРАЇНСЬКОЮ ГРОМАДОЮ ЛЬВОВА У ХVІІІ СТ.

У цій статті розглянуто економіко-політичні причини конфлікту української громади Львова з магістратом у ХVІІІ ст. На основі наявних матеріалів розглянуто основні причини протистояння, яке, з перервами, тривало понад 150 років. Розглянуто юридичні, політичні, економічні та ментальні складові конфлікту. Це дало можливість по-новому підійти до розгляду даної теми. В результаті цього, було виявлено підтеми, які ще не ставали предметом досліджень науковців, але є вагомими складовими даної теми. Зокрема, це питання соціального та професійного складу української громади Львова. Аналізуючи наявні дані, вдалось встановити передумови та простежити динаміку конфлікту в залежності від обставин періоду, в якому він відбувався. Це, в свою чергу, дозволило спростувати популярну тезу про конфесійно-національну причину протистояння. На основі отриманих результатів зроблені висновки для подальших досліджень.

Ключові слова: львівське братство, Успенське братство, Ставропігійське братство, магістрат, Львів, ХVІІІ ст.

Мета: проаналізувати економіко-політичні причини конфлікту української громади Львова з магістратом у ХVІІІ ст.

Об'єкт: конфлікт між українською громадою та магістратом міста Львова.

Предмет: економіко-політичні складові вищевказаного конфлікту.

Питання національних відносин у Львові так чи інакше простежуються у великій кількості праць, присвячених історії міста. Хоча, як слушно зауважив львівський вчений Мирон Капраль, власне національні взаємостосунки та правові аспекти вивчені доволі фрагментарно [12; с. 216]. Де факто, ми можемо говорити про чотири окремих погляди на одну й ту ж проблематику. Позаяк і польські, і українські, і єврейські, і вірменські історики, в основному, зосереджувались на питаннях, які стосувались їх громад [7; с.17]. У цій же статті, ми спробуємо в'яснити яким був юридичний статус української громади Львова у ХVІІІ ст. та як він вплив на міжнаціональні відносини у місті.

Джерельну базу даної розвідки становлять архівні матеріали фондів номер 52 («Магістрат міста Львова») та 129 («Ставропігійський інститут»), які знаходяться у Центральному Державному історичному архіві України в місті Львів (далі – ЦДАУЛ). Крім цього, використані дані фондів Національної бібліотеки імені Василя Стефаника НАН України [23, 112 арк.], [28, 211 арк.]. Стосовно опублікованих матеріалів. У статті використані документи, видані у 10 та 12 томах «Архиву Юго-Западной России» [1], [2], збірці «Привілеї національних громад міста Львова (XIV–XVIII ст.)» [19]. Історіографія питання, як вже зазначалось, є доволі широкою, хоч і фрагментарною. Чи не найповніший огляд цього питання здійснив Мирон Капраль. Висвітлення церковного аспекту, в дослідженнях науковців, систематизувала Світлана Біла [3, с.16-31]. Окрім цього, слід відзначити й доробок авторів, які не були розглянуті у вищезгаданих оглядах праць. Зокрема, важливою працею у дослідженні цього питання є монографія Ореста Зайця, яка

О. Друзев. Економіко-політичні причини конфлікту між магістратом та...

є чи не першою спробою окреслити міщанство Львова через призму кількісного складу, походження, юридичних прав і обов'язків та інших аспектів [6]. Неможливо обійти й творчий доробок вкотре згадуваного Мирона Капраля. Зокрема, мова йде про монографію «Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини)» [11], яка є чи не першою спробою комплексного розгляду відносин між громадами міста. Крім цього, слід згадати й про статтю «Історико-правова суперечка української і польської громад Львова в першій половині XVIII ст.» [10, с. 223-230], яка є чи не єдиною розвідкою, присвяченою правовому протистоянню української громади з магістратом у зазначений період. Крім цього, слід відзначити доробок знаної львівської вченої Мар'яни Долинської, яка поєднала просторовий розвиток міста з історією його соціальною історією [5, 168 с.]. Стосовно польської історіографії. Її огляд зроблений у вказаних працях М. Капраля, однак окремо виокремимо праці сучасних дослідників Юліуша Бардаха [4, s.77-82], Л. Харевічової [20, с. 40], кожен з яких зробив вагомий внесок в переосмислення історії українських братств у польській історіографії.

Основи національного поділу Львова заклав ще Казимир III. 1356 р., підтверджуючи місту надання магдебурзького права, він чітко розділив міську громаду на католицьку (яка, власне, користувалась цим правом) та ряд інших, «які могли згідно з їхніми незмінними обрядами та правами» вирішувати свої справи [16, с. 29]. Характеризуючи цей документ Олександр Осіп'ян доволі слушно зауважив, що навіть формулювання цього привілею чітко свідчить про диференціацію між «містом і всіма, що мешкають та знаходяться в ньому» (католицька громада – О.Д.) та «іншими народами, які живуть в тому місті» [18, с. 25]. Відповідно, повнота прав та привілеїв, які надавались місту та міщанам, належали німецькій (згодом польській) громаді. Українці та вірмени могли користуватись цими наданнями лише в межах отриманих королівських привілеїв [6, с. 82]. Такий стан речей, очевидно, призвів до занепаду української громади міста та зменшенню її питомої ваги у місті. Зокрема, на початку XV ст. серед 552 мешканців середмістя лише 28 були українцями [11, с.265]. Опосередковано, про невелику кількість українців «в межах мурів» свідчить й формування руського кварталу навколо Успенської церкви. Як зазначила Мар'яна Долинська, якби місто, в більшості, населяли українці називати окрему вулицю руською не було б сенсу [5, с.73].

Реальні зміни спостерігаються з поч. XVI ст., коли, за висловом Івана Крип'якевича: «руське міщанство стало підноситись з давнього занепаду...і з усіх сторін стрінуло вузькі границі» [16, с. 18]. Відсутність кодифікованого правового статусу некатолицьких громад Львова, дозволило магістрату накладати обмеження в залежності від потреби конкретного часу. Зокрема, в кінці XV ст. побачивши значне економічне поживання української громади передмість, міське влада виклопотала три декрети короля Яна Ольбрахта про заборону торгівельної діяльності на підміських теренах [11, с.97]. У відповідь була подана скарга до короля Сигізмунда I, яка стала своєрідною прелюдією до затяжного конфлікту між майбутнім Ставропігійським братством та магістратом.

Розглядаючи питання причин конфлікту доволі значна кількість науковців звертала увагу на суто конфесійний підтекст. Олександр Чоловські, зокрема зазначає, що «обряд виключив русинів з урядування містом, так само як і вірмен» [26, с. XXXVIII]. Хоча, вже навіть польські дослідники міжвоєнного часу поставили це твердження під сумнів. Зокрема, Луція Харевічова зауважила, що позаяк більшість магістрату склали

О. Друздєв. Економіко-політичні причини конфлікту між магістратом та...

заможні купці та люди, пов'язані з торгівлею обмеження стрімко зростаючих можливостей української громади є, швидше, спробою боротьби з економічним конкурентом, ніж релігійним [25, s. 8]. Думки щодо конкуренції притримувався й Юліуш Бардах, який вважав, що це суперництво загострювало суперечності, які допомагали розвивати поняття «нації» [24, s. 78]. В українській історіографії цієї ж думки притримувались доволі багато вчених, зокрема Ігор Шевченко [13, с. 201]. Логічну безапеляційність цих суджень доволі легко проілюструвати, реконструювавши соціальний склад та рід занять української громади Львова. Відсутність доступу до урядування містом та користування всіма привілеями зумовила необхідність формування організацій для колективного захисту своїх інтересів. Такими інституціями стали братства [22, с. 322]. Виникнення цих об'єднань стало показником зростаючих можливостей міщан та жителів передмість [27, р. 275]. До прикладу, тільки протягом першої половини XVI ст. чисельність української громади в середмісті зростає майже вдвічі [9, с. 152]. Соціальна структура новостворених організацій теж була доволі строкатою, хоча на початках їх основу складало міщанство різного ступеня заможності. Доволі доброю ілюстрацією цього є постаті перших лідерів Ставропігії – братів Рогатинців [8, с. 50-60]. Очевидно, що не обходилось без допомоги й вищих соціальних прошарків, зокрема молдавських господарів, грецьких купців тощо. Фінансовий стан братства залишався стабільно високим протягом майже всієї історії організації. Ілюстрацією цього є виплата контрибуції шведам у 1704 р., яка сягнула 120 тис. зл. [24, s. 79]. Зважаючи на це, можна, з доволі великим ступенем впевненості, стверджувати про наявність всіх необхідних умов для боротьби за зрівняння в правах.

Кінець XVII – поч. XVIII ст. проілюстрував пряму кореляцію змін у відносинах між магістратом та українською громадою в залежності від наявної політико-економічної ситуації. Друга половина XVII ст. стала періодом економічного занепаду міста, викликаного політичною нестабільністю в державі (козацькі війни, конфлікт з Османською імперією). В таких умовах, довелося, для загального блага, йти на певні компроміси. 1679 р. старші Ставропігії стають на бік магістрату в його суперечці з цехами, 1686 р. українцями було отримано привілеї на право обрання двох представників до комісії оцінювання майна для розрахунку накладання податків [11, с. 137]. Однак, не зважаючи на це, в питаннях, які стосувались економічного плану, поступок не було.

Нове загострення відносин відбулось на початку XVIII ст. Спершу, 1700 р. львівський єпископ Йосиф Шумлянський оголосив про перехід єпархії до унії. Проти цього виступила Ставропігія, яка користаючи з зовнішньополітичних обставин, викликаних початком Північної війни, протрималась ще 8 років [14, с. 95-99]. Доволі прикметно, що неостанню роль в такому довгому протистоянні зіграла підтримка братства послами Московського царства, з якими були доволі тісні контакти [20, с. 283]. Окрім цього, Ставропігії були надані й привілеї на торгівлю в Гетьманщині [2, с. 614]. Такі зовнішньополітичні зв'язки є ще одним доказом високого значення та можливостей організації львівських міщан. Це, в свою чергу, було не останньою причиною підтримки королем братчиків у їх конфлікті як з єпископом, так і з магістратом [1, с. 397-398]. Не дивно, що під час шведської окупації міста, магістрат вирішив використати ситуацію сповна. Спершу, на Ставропію була накладена доволі велика сума контрибуції, згодом, у присутності шведських комісарів, старших братства було звинувачено у промосковських настроях і навіть запропоновано спалити Успенську церкву

О. Друзев. Економіко-політичні причини конфлікту між магістратом та...

[28, арк. 83-83зв.]. Цей епізод, на нашу думку, доволі добре ілюструє хиткість соціального консенсусу між громадами міста.

Окрім прагматичної сторони взаємовідносин між націями міста, була ще й ментальна. Полягала вона у несприйнятті елітою міста руської та вірменської громад як рівноправних членів громади. Досліджуючи це питання, Олександр Осіп'ян на прикладі твору Варфоломія Зіморевича «Потрійний Львів» простежив кілька тенденцій. Перша тенденція полягала у чіткому поділі історії міста на три періоди, з яких перший «руський» характеризувався найгіршими епітетами. Очевидно, це робилось для того, щоб виокремити наступні (німецький і польський), як такі, які принесли цивілізацію у варварський світ [17, с. 175-176]. Друга тенденція полягає у нав'язуванні колективної генеалогічної провини українцям та вірменам за «злочини», здійснені в рамках співпраці князя Лева з татарами. Відповідно, їх нащадки (українці та вірмени XVII–XVIII ст.) не могли мати рівні права з міщанами-католиками зважаючи на їх провини [17, с. 176]. Такий погляд доволі яскраво проявився у XVIII ст. під час судового процесу братства з магістратом. Після отримання чергового зрівняльного привілею 1713 р., магістрат видав брошуру «*Informatio in causa cum Rutheni ratione admissionis ad immunitates et officia civitati Leopoliensi in judiciis S. R. M. per eosdem intentata, anno 1714* (Інформація у справі з русинами щодо допуску до вольностей та урядів міста Львова, що була розпочата ними у судах Його Королівського Маєстату, року 1714)» [10, с. 408-418]. Суть цього, відверто пропагандистського твору, за висловом М. Капралія, зводилась до твердження, що українці придатні до урядування «як осел до ліри» [10, с. 225]. Прикметно, що серед аргументів на користь такого висновку вказувався цілий ряд історичних подій, які, на думку авторів, доводили їх правоту. 1745 р. магістрат видав нову брошуру, яка знову розпочалась з історичних підстав нерівності громад у місті. До факту завоювання цих теренів Казимиром III додано було й наявну політичну ситуацію з наголошенням на непевності руської громади через їх близькість з козаками та московітами [21, арк. 118-119 зв.]. Цікаво, що особливий акцент робився на великій економічній шкоді, якої зазнає польська громада в разі допущення українців до урядування [10, с. 227]. Відповідно, як ми можемо побачити, питання конфлікту між магістратом та українською громадою міста лежало у площині питань монополізації користування привілеями міста лише однією стороною.

Висновки. Розглядаючи питання причин та основ протистояння між магістратом та українською громадою міста Львова ми можемо зазначити наступне:

1. політична доцільність, в умовах зміни державної приналежності міста в сер. XIV ст., зумовила необхідність понизити соціально-економічне значення української громади міста за рахунок підвищення католицької. Такий стан речей був закріплений в підтверджувальному привілеєві щодо Магдебурзького права;

2. позаяк згідно вищевказаного надання права та привілеї української громади не були кодифікованими, магістрат Львова, використав це для усунення економічного конкурента (в особі української громади) шляхом накладання різного роду обмежень;

3. завдяки пошвавленню торгівельного життя, з середини XVI ст. українська громада, поступово, починає домагатись зрівняння в правах. Організаційно, цей процес отримав втілення у формі братств, чільним з яких було міське при церкві Успіння;

4. економічний та політичний стан української громади міста був цілком співрозмірний з її потребами;

О. Друздєв. Економіко-політичні причини конфлікту між магістратом та...

5. зважаючи на вищесказане, можемо стверджувати, що правові обмеження української громади з боку магістрату носили, швидше, політико-економічний, ніж етно-конфесійний характер. Однак, ці характеристики потребують ще детальнішого вивчення, особливо у сфері ментальних конструктів різних груп населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Архив Юго-Западной России. Акты, относящиеся к истории Галицко-русской православной церкви(1423—1714 г.г.)/Под ред. А. С. Крыловского. — Киев : Типография Императорского Университета св. Владимира,1904. — Ч.1. — Т.10. — 967 с.
2. Архив Юго-Западной России. Акты, относящиеся к истории Львовского ставропигиального братства (1586 — 1881 г.г.)/Под ред. А. С. Крыловского. — Киев : Типография Императорского Университета св. Владимира,1904. — Ч. 1. — Т. 12. — 748 с.
3. Біла С. Процес переходу до унії Львівської Ставропігії в українській історіографії /Світлана Біла// Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка / ред. кол. Н. Скотна (головний редактор), О. Петrenchко (редактор розділу) та ін. — Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2014. — Випуск 34. Історія. — С. 16—31.
4. Долинська М. Локалізація Ставропігійської друкарні у Львові / Мар'яна Долинська // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. — 2006. — №1. — С.133—140;
5. Долинська М. Простір на тлі мешканців / Мар'яна Долинська. — Львів : Видавництво УКУ, 2014. — 168 с.
6. Заяць О. Громадяни Львова XIV—XVIII ст.: правовий статус, склад, походження / Орест Заяць. — Київ-Львів, 2012. — 219 с.
7. Капраль М. «Національний» Львів XVI—XVIII століть в історіографії / Мирон Миколайович Капраль // Вісник Львівського університету. Серія історична. — 2007. — Спецвипуск. — С. 17—34.
8. Капраль М. Брати Рогатинці — старійшини львівського Успенського братства/ Мирон Капраль // Україна в минулому. / АН України, Ін.-т української історіографії, львівське відділення. — Київ ; Львів, 1992. — Вип. 2. — С. 50—60; Александрович В. Бібліотека братів Рогатинців/ Володимир Александрович //Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Том ССXXXIII. Праці Історично-філософської секції. — Львів, 1997. — С. 251—256.
9. Капраль М. Власники нерухомості середмістя Львова 30—40-х років XVI століття у світлі шосових реєстрів (Соціотопографічний аспект) / Мирон Капраль // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Том ССXXXIII. Праці Історично-філософської секції. — Львів, 1997. — С. 148—181.
10. Капраль М. Історико-правова суперечка української і польської громад Львова в першій половині XVIII ст. / Мирон Капраль // Соціум. Альманах соціальної історії, 2007. — С. 223—230.
11. Капраль М. Національні громади Львова XVI—XVIII ст. (соціально-правові взаємини) / Мирон Капраль. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, Львівське відділення Ін-ту

О. Друздєв. Економіко-політичні причини конфлікту між магістратом та...

- української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2003. — 440 с.
12. Капраль М. Огляд історіографії національних взаємостосунків у Львові XVI—XVIII століть / Мирон Миколайович Капраль. // Український археографічний щорічник. — 2002. — №7. — С. 216—231.
 13. Капраль М. Стан та перспективи дослідження історії міст України: приклад пізньосередньовічного та ранньомодерного Львова/ Мирон Капраль // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : Зб. наук. пр. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. — Вип. 20. — С. 313—323.
 14. Киричук О. Перехід львівського ставропігійського братства під юрисдикцію святого Апостольського престолу (за матеріалами ЦДДА України у Львові) / О. Киричук // Успенське братство і його роль в українському національно-культурному відродженні / Матеріали наукової конференції 4—5 квітня 1996 року / за ред. М. Бандрівського. — Львів, 1996. — С. 95—99.
 15. Крип'якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI ст. : дослідження і матеріали/ Іван Крип'якевич. — Львів, 1994. — 390 с.
 16. Осипян А. Этническая и конфессиональная идентичности в формировании городских «наций» Львова во второй половине XIV — первой половине XV вв.(на примере армянской нации) / Александр Осипян // Альманах по истории Средних веков и раннего Нового времени. — 2012. — №3-4. — С. 22—41.
 17. Осипян О. Винайдення престижних предків у контексті світогляду міського патриціату Львова XVII ст.: «перші німці» та «двозначні вірмени» в «Потрійному Львові» Ю. Б.Зиморовича / Олександр Осипян // Український історичний журнал. — 2013. — Вип. 5 (№512). — С.175—206.
 18. Привілеї міста Львова XIV—XVIII ст. / Упор. М. Капраль. — Львів, 2010 (електронний варіант). — 544 с.
 19. Привілеї національних громад міста Львова (XIV—XVIII ст.) / Упор. М. Капраль. — Львів : Міське громадсько-культурне об'єднання «Документальна скарбниця Львова» ; Львівський національний університет ім. Івана Франка; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Львівське відділення., 2010. — 576 с.
 20. Скочиляс І. Галицька (Львівська) єпархія XII—XVIII ст. Організаційна структура та правовий статус / Ігор Скочиляс. — Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2010. — 832 с.
 21. Центральний Державний Історичний Архів України у Львові. — Ф. 52. — Оп. 1. — Од. зб. 143. — Од. обл. 118-119 зв.
 22. Шевченко І. Україна між Сходом і Заходом / Ігор Шевченко. — Львів : Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії, 2001. — 250 с.
 23. Akta podatkow emiasta Lwowa 1716 // ЛНБ НАН України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 5. — Оп. 1. — Од. зб. 395/II. — 112 арк.
 24. Bardach J. Bractwa cerkiewne na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej w XVI—XVIII wieku / Juliusz Bardach // Kwartalnik Historyczny, 1967. — nr. 1. — S. 77—82.

О. Друздев. Економіко-політичні причини конфлікту між магістратом та...

25. Charewiczowa Ł. Ograniczenia gospodarcze nacyj schizmatyckich i Żydów we Lwowie XV i XVI wieku / Łucja Charewiczowa. — Lwow : Drukarnia Zakładu Narodowego im. Ossolinskiх, 1925. — 40 s.
26. Czołowski A. Pogląd na organizację i działalność dawnych władz miejskich do 1848 r. / A. Czołowski // Miasto Lwów w okresie samorządu 1870–1895. — Lwów, 1896. — S. XXXVII–XXXVIII.
27. Isaievych I. Between Eastern Tradition and Influences from the West: Confraternities in Early Modern Ukraine and Byelorussia / Iaroslav Isaievych // Recherche Slavistique. — 1990. — №37. — P. 269–294.
28. Plantatio porządku y electey prawosławnego bractwa lwowskiego Stauropigion, cerkwie sławnego Uśnienia Przenaświetszey Panny Mariey [...] roku pańskiego [...] 1686. Protokoły posiedzeń oraz zapisy dotyczące spraw majątkowych [...] // ЛНБНАНУ країни м. В. Стефаніка. Відділ рукописів. — Ф.5. — Оп.1. — Од. зб. 2125. — 211 арк.

Druzdev Oleg. Economic and political reasons for the conflict between the magistrate and the Ukrainian community of Lviv in the 18th century.

This article discusses the economic and political causes of the conflict between Ukrainian community and Lviv magistrate in XVIII century. Based on the available materials are considered the main causes of the confrontation, which lasted intermittently for more than 150 years. The paper considers the legal, political, economic, and mental components of the conflict. This gave an opportunity for a new approach to the consideration of the topic. As a result, it was discovered the subtopics that have not yet become the subject of scientists research, but there is an important part of this topic. In particular, the issue of social and professional composition of the Ukrainian community in the city. Analyzing existing data, managed to set preconditions and to trace the dynamics of conflict, depending on the circumstances of the period. This, in turn, allowed to refute the popular thesis of confessional and national cause of confrontation. Based on the obtained results made the conclusions for further research.

Keywords: Lviv Brotherhood, Assumption Brotherhood, Stavropigian Brotherhood, Magistrate, Lviv, XVIII century.

Друздев Олег. Економіко-політичні причини конфлікту між магістратом и української общиной Львова в XVIII в.

В этой статье рассмотрены экономико-политические причины конфликта украинской общины Львова с магистратом в XVIII в. На основе имеющихся материалов рассмотрены основные причины противостояния, которое, с перерывами, продолжалось более 150 лет. Рассмотрены юридические, политические, экономические и ментальные составляющие конфликта. Это позволило по-новому подойти к рассмотрению данной темы. В результате этого, было обнаружено подтемы, которые еще не становились предметом исследований ученых, но являются весомой составляющей данной темы. В частности, это вопросы социального и профессионального состава украинской общины Львова. Анализируя имеющиеся данные, удалось установить предпосылки и проследить динамику конфликта в зависимости от обстоятельств периода, в котором он проходил.

О. Друзев. Економіко-політичні причини конфлікту між магістратом та...

Это, в свою очередь, позволило опровергнуть популярный тезис о конфессионально-национальной причине противостояния. На основе полученных результатов сделаны выводы для дальнейших исследований.

Ключевые слова: львовское братство, Успенское братство, Ставропигийское братство, магистратура, Львов, XVIII в.